

"MONEY AND BANKS" COURSE
Topic -2: MONEY THEORY

«PUL VA BANKLAR» FANI
Mavzu - 2: PUL NAZARIYASI

Reja:

- 2.1. Pul nazariyasining turlari. Pulning metallik nazariyasi**
- 2.2. Pulning nominallik nazariyasi**
- 2.3. Pulning miqtorilik nazariyasi**
- 2.4. Pulning davlatchilik nazariyasi**

2.1. Pul nazariyasining turlari. Pulning metallik nazariyasi

Pul nazariyasini ilk raqobat yuzaga kelish davrdan ancha oldin vujudga kelganligini va ko'p asrlik tarixga ega ekanligini Shodmonov, Yaxshieva, va Yusupovlar (2013) o'z ilmiy ishida yozgan. "Pul nazariyasi kapitalistik ishlab chikarish usuligacha bulgan davrda vujudga kelgan" deb, Abdullaeva (2013) belgilab o'tgan. Aksariyat iqtisodchi olimlar uchta pul nazariya va konsepsiyalar mavjudligiga tuxtab utgan.

Ular quyidagilar:

- metallistik,
- nominalistik
- miqdoriy pul nazariyalari.

Ushbu nazariyalarning iitisodiy moxiyatini ochib berishda bir kator jaxon va milliy olimlar o'z ilmiy ishlarida ko'rib chikkan. Shular jumlasidan: Mishkin (2006), Abdullaeva (2013), Abduraxmanova (2021), Shodmonov, Yaxshieva, va Yusupovlar (2013) va boshkalar. Masalan. Mishkin (2006) pul nazariyasining shakllanish mantiqi, turli zamonaviy iqtisodiy maktablarning tarixiy manbalarini tushunishga imkon beradi.

Abduraxmanova (2021) ham o'z ishida pul nazariyaning uchta asosiy nazariyasi mavjud - metall, nominalistik va miqdoriy, deb aytib o'tgan. Pul nazariyasini urganishdan maksad, pul iqtisodiy kategoriya bulib, u bizning xayotimizga va iitisodiyot xolatiga ta'sir etadi. XX asr boshigacha pullarning iqtisodiy nazariyasida quyidagicha ikki masala:

1. pullarning kelib chiqishi va mohiyati haqidagi;
2. pullarning qiymati va xarid qilish kuchi haqidagi masalalar markaziy o'rin egallab kelgan. Birinchi masala bo'yicha siyosiy iqtisodda ikkita yo'nalish – pullarning metallistik va nominalistik nazariyalari amal qilgan. Ikkinchi masala bo'yicha miqdoriylik nazariyasi amal qilgan. Shodmonov (2013) pul nazariyasini tadqiq etishda, pulning metallistik nazariyasi kurtaklari qadimgi antik davrda paydo bo'lganini va o'rta asrlarda to'liq shakllanib bo'lganligini e'tirof etadi. Bu nazariyaning ilk namoyondalaridan biri sifatida XIV asr frantsuz olimi N.Orem deb ko'rsatgan.

Metallistik nazariyaning keyingi rivojlanishi boshlang'ich kapital jamg'arish (XVI-XVIII asrlar) davriga to'g'ri kelib, bunda u tanga pullarning buzilishiga qarshi kurashishda ma'lum bir ijobiy rol o'ynashini e'tirof etgan. Bu nazariyani pulni qimmatbaho metallar, oltin va kumush bilan izohlaydi va nazariyani asosiy namoyandalari sifatida U. Stafford, T.Men, D.Nors, uchala iqtisodchi Angliyalii va A.Monkreten Frantsiyali bo'lib, ular tangalarni emirilishiga qarshi va tanga metallari sof saklanishi zarurligini o'z ilmiy karashlasida e'tirof etishgan (Shodmonov, Yaxshieva, & Yusupov,2013,b.37).

Pulning metallistik nazariyasi

G'arbiy Evropada boshlang'ich kapital jamg'arish davrida savdo burjuaziyasining manfaatlarini ob'ektiv aks ettiradigan pullarning metallistik nazariyasi vujudga keldi. Metallistik nazariya tarafdorlari – U.Stafford (1554- 1612), T.Men (1571-1641), D.Nors (1641-1691) Angliyada ushbu nazariyaning asoschilaridan biri U. Stafford (1554 -1612), T.Men (1571-1641), D.Nors (1641-1691), J. Child (1630-1690), Fransiyada A. Monkreyen (1575-1622), J. B. Kolber (1618-1683), Germaniyada I. G. Gottlib Yusti (1717-1771), Italiyada G. V. Skaruffi (1519-1584) va boshqalar– tangalarning ishdan chiqishiga qarshi bo'lib, metallarning barqaror muomalada bo'lishini yoqlab chiqishdi (wikipedia).

Pulning metall nazariyasiga ko'ra, jamiyatning boyligi pulning barcha funksiyalarini monopoliy ravishda bajarish bilan bog'liq bo'lgan qimmatbaho metallarning mavjudligi va massasida edi.

Merkantilistlar qimmatbaho metallar ko'rinishidagi pulni o'z ichiga olgan boyligni fetishizatsiya qildilar. Ular haqiqiy pulni qog'ozga almashtirish zarurati va naqshlarini ko'rmasdilar va keyinchalik qog'oz pullarga qarshi chiqdilar.

Ularning nazariyasi uchun davlatning boyligini pullar bilan, pullarning o'zini esa – asl metallar bilan bir xil deb tushunish xarakterli edi. Ular pullarning mohiyatini asl metallarning ijtimoiy xususiyatlari emas, balki tabiiy xususiyatlari bilan bog'lashgan, pullarga ijtimoiy, ishlab chiqarish munosabati sifatida qarashmagan, balki ularni buyum deb bilishgan. Shuning uchun ular pullarning to'laqonli tangalarni talab qiladigan funksiyalarini, ayniqsa, jahon pullari va g'aznalar funksiyalarini mutloqlashtirishgan.

Metallilik nazariyasi kamchiliklari:

1. Pulni qimmatbaho metallar bilan aniqlash, pulning xususiyatlarini oltin va kumushga bog'lash;
2. Pulning ayrim funksiyalarini bir tomonlama qarash;
3. Qog'oz pullarning mavjudligini tushuntirib beraolmaydi;
4. Pul jamiyat taraqqiyoti bilan birga rivojlanishi kerak, uning to'planishi bilan emas;

Erkin raqobat va kapitalizm davrida qog'oz pullarning paydo bo'lishi va tarqalishi bilan metallistik nazariya tarafdorlari (masalan, nemis iqtisodchilari K.Knis, V.Leksie, A.Lansburg va b.) pul belgilarining muomalada bo'lish imkoniyatini inkor etmadilar, biroq ularni albatta metall pulga almashtirishni talab qildilar. Bunda qog'oz pullar ayirboshlashning sof texnik vositalari sifatida, oltin va kumush esa tabiatiga ko'ra pul sifatida ko'rib chiqilgan. Inflyatsiyaga qarshi yo'naltirilgan pul islohotlari aynan shu tamoyillar bilan izohlanadi (Shodmonov, Yaxshieva, & Yusupov,2013,b.38).

2.2.Pulning nominalistik nazariyasi

Pulning nominalistik nazariyasi pulni metall bilan aloqasini uzib, pulning tovar tabiati inkor etdi. Rimlik va o'rta asrlik yuristlar klassik nominalizmning yaratuvchilari edi. Nominalizmning «ikkinchi bor o'zini o'nglab olishi» merkantilistlarning metallistik

nazariyasi tanqidi bilan bog'liqdir. Nominalistlar shunga asoslanadiki, ularning fikricha, pullar – bu faqat tovarlar ayirboshlashiga xizmat qiladigan ideal hisob birliklari, mahsulot, davlat hokimiyatining natijasi hisoblanadi. XVII-XVIII asrlarda amal qilgan o'lchovning ideal pul birligi nazariyalari o'z mohiyatiga ko'ra nominalistik tusda bo'lgan. Bu nazariya tarafdorlari – **J.Lokk** (1632-1704), **J.Berkli** (1685-1753), **J.Styuart** (1712-1780) (Wikipedia) pul birliklarining nomlari (funt sterling, taler, frank) «qiymatning ideal atomlari»ni ifodalaydi, deb faraz qilishgan.

Tovarlarning qiymati ijtimoiy zarur ish vaqtining muayyan sonli soatlarini o'zida mujassam etadi. Shuning uchun ayrim iqtisodchilar, jumladan, **D.Grey** (1798-1850), tovarlar qiymatini bevosita ish vaqti soatlarida, o'ziga xos «ishchi pullarda» ifodalash zururligini asoslashga urinishgan. D.Greyning fikricha, tovar ishlab chiqaruvchilar bankka o'z mehnati mahsulotlarini topshirishi va ular uchun «ishchi pullar»ning muayyan miqdorini olishlari kerak bo'lgan, ular ana shu «ishchi pullari» Yordamida ushbu bankda o'zlariga zarur tovarlarni sotib olishi mumkin edi.

XIX asrning 20-yillari oxiri – 40-yillarida «ishchi pullari» g'oyasini amalga oshirishga urinishlar bo'lgan, jumladan:

1829 yilda Marselda advokat Matsel' «ayirboshlash banki»ni tashkil qilgan;

1832-1834 yillarda sotsialistutopist **R.Ouening** tashabbusiga ko'ra Angliyada «adolatli ayirboshlash bozorlari» ochilgan;

1849 yilda mayda burjua iqtisodchisi **P.J.Prudon** shunga o'xshagan «xalq banki»ni ta'sis etgan. Biroq bu muassasalarning hammasi bir xilda yakun topib, inqirozga uchragan. Buning sababi shunda ediki, «adolatli ayirboshlash» banklari na ijtimoiy zarur vaqtning miqdorini, na ijtimoiy ehtiyojning miqdorini to'g'ri belgilay olishmasdi. Ularning tashkilotchilari tovarni yaratuvchi mehnat tabiatini tushunishmagan. Ular tovar ishlab chiqaruvchilarning mehnati faqat xususiy tusga egaligini va faqat ayirboshlash jarayonida bunday mehnat o'zining ijtimoiy tabiatini namoyon qilishini unutishgan. Bunday banklar negizini alohida xususiy ishlab chiqaruvchilar tashkil etadigan ishlab chiqarish sohasiga daxl qilmasdan muomala sohasini umumlashtirishga harakat qilishgan.

Qog'oz pul birliklarining paydo bo'lishi bilan nominalistik pul nazariyasi tarafdorlarining soni o'sa boshladi va ularning ta'siri kuchayib bordi. Oltinni pul muomalasi sohasidan siqib chiqarish va uni qog'oz pullarga almashtirishni to'xtatish, shuningdek, naqdsiz hisob-kitob shakllarining jadal rivojlanishi shunga olib keldiki, pulning nominalistik nazariyasi ustunlik qila boshladi.

Pulning nominalistik nazariyasi pul funktsiyalarini, anikrogi muomala va to'lov vositasi funktsiyalarini rivojlanish natijasida yuzaga kelgan, shuningdek pul tovar almashinuviga hissa qo'sha boshlaganligi sababli nominal qiymati bilan.

Ushbu nazariyaning rivojlanishiga quyidagilar ham yordam berdi tangalarning eskirishi ularning belgilangan kiymatini pulning Tovar sifatidagi ichki kiymatidan fark kila boshladi.

Nominalistik pul nazariyasi tarafdorlari pul-bu aniqlash uchun xizmat qiladigan shartli, mavhum hisoblash birliklari (belgilash) narxlarni ideal shkalada belgilaydi deb ishongan.

Bunday holda, tanganing sotib olish kuchi undagi miqdor metallga emas, balki unda ko'rsatilgan pul birliklari soniga bog'lik. Aslida foydalanish orqali davlat rahbari o'z qarori bilan (tanga tamg'asi bilan) tangalarga har qanday qiymat berishi mumkin edi.

2.3. Pulning miqtorilik nazariyasi

Iqtisodiy adabiyotlarda hali ham pullarning miqdoriy nazariyasi ommaviy hisoblanadi. Agar metallistik va nominalistik nazariyalar pullarning mohiyati haqidagi masalani talqin qilishgan bo'lsa, pullarning miqdoriy nazariyasi tovarlarning nisbiy qiymati,

pullarning xaridchilik qobiliyati va uning o'zgarishi sabablari haqidagi savolga javob berishga harakat qiladi. Ushbu kontseptsiya asoslarini **J.Lokk** asarlarida, lekin yanada tugallangan shaklda – **J.Vanderlint** (1740 yilda vafot etgan), **SH.Montesk'e** (1689-1755) va **D.Yum** (1711-1776) asarlarida topish mumkin. **D.Rikardo** (1772-1823) ham pullarning miqdoriy nazariyasi tarafdori bo'lgan. Agar merkantilistlar mamlakatda pullar qancha ko'p bo'lsa, bu shuncha yaxshi, chunki bunday hol savdo va sanoatning ravnaqini taqozo etadi, deb hisoblashgan bo'lishsa, unda Devid Yum muomaladagi pullar sonining ko'payishi mamlakat boyligini ifodalamaydi, balki faqat tovarlar narxlarining o'sishiga olib kelishini isbotlashga uringan. Shuning uchun u pullarning qiymati muomalada yurgan pullarning soni bilan belgilanadi va mutlaqo fiktiv miqdordan iborat bo'ladi, deb hisoblagan (Wikipedia).

Evropada XVI-XVII asrlarda yuz bergan «narxlar revolyutsiyasi» pullarning miqdoriy nazariyasi vujudga kelishining bevosita sababi edi.

Evropaga Amerikaning arzon oltini va kumushining olib kelinishi va ularni qazib olish qiymatining pasayishi tovarlar narxlarining jadal o'sishiga olib keldi. **D.Yum** bunday favqulodda shart-sharoitlarni tipik deb hisoblagan, lekin ilmiy tahlil butunlay teskari Yondashuvni talab qilgan. D.Yum ham pullarning miqdoriy nazariyasining shundan keyingi tarafdorlari (D.Rikardo, J.Mill' va boshqalar) singari oltin tangali standart sharoitida muomalada yurgan pullarning miqdori avvalo sotiladigan tovarlarning qiymatiga va, yanada aniqroq qilib aytganda, ular narxlarining summasiga bog'liq bo'lishini tushunishmagan. Shunday qilib, klassik miqdoriy nazariya uchun uchta qoida:

- 1) sabablilik (narxlar pullarning massasiga bog'liq bo'ladi);
- 2) mutanosiblik (narxlar pullar miqdoriga mutanosib ravishda o'zgaradi)
- 3) universallik (pullar miqdorining o'zgarishi hamma tovarlarning narxlariga bir xilda ta'sir qiladi) xos bo'lgan (Shodmonov, Yaxshieva, & Yusupov, 2013, bb.37-41).

Pullar shakllarining rivojlanishiga qarab pullar massasi turli xildagi miqdordan iborat bo'ladi va nafaqat naqd pullarni, shu bilan birga turli shakllardagi bank omonatlarini ham o'z ichiga oladi. Narxlari turli tusda oshib boradigan tovarlarning har xil guruhlari ham pul massasining ko'payishiga turlicha munosabatda bo'ladi. SHuning uchun pullarning miqdoriy nazariyasining shundan keyingi rivojlanishi unga ekonometrik tahlil apparati va narxlar bo'yicha mikroiqtisodiy nazariya elementlarining qo'shilishi bilan bog'liq.

Siyosiy iqtisod matematik maktabining yirik vakili, Xalqaro iqtisodiy jamiyat asoschilaridan biri va uning birinchi prezidenti (1931-1933) **Irving Fisher** (1867-1947) pullarning miqdoriy nazariyasini zamonaviylashtirishga katta hissa qo'shdi (Wikipedia). Iqtisodiy ta'limotlar tarixiga **Irving Fisher "Pulning xarid qobiliyati"** (The Purchasing Power of Money, 1911), "Ayirboshlash tenglamasi" haqidagi tadqiqotlari, "Yuz foizli pullar" (100% Money, 1935) va "konstruktiv soliqqa tortish" bilan bog'liq ilmiy takliflari bilan sezilarli hissa ko'shdi.

Ushbu mavzular hali ham muhokama qilingan muammolar doirasida qolmoqda. U «Pulning xarid qobiliyati. Uning belgilanishi va kredit, foizlar va inqirozga munosabati» asarida (1911) pullar massasi bilan tovarlar narxlari darajasi o'rtasidagi bog'liqlikni formallashtirishga harakat qilgan.

Tovarlar uchun to'langan pullar soni va sotilgan tovarlar narxlari summasi teng bo'lgani uchun buni I.Fisher tarozi bilan o'xshatmoqchi bo'ladi.

Matematik shaklda ayirboshlash tenglamasini quyidagi formula shaklida tasavvur etish mumkin:

$$M V = P Q;$$

bunda:

MV– pul muomalasining umumiy hajmi, ya`ni mazkur jamiyatda shu yil davomida tovarlarni sotib olish uchun sarflanadigan pullar summasi;

M (Money) – ushbu jamiyatda yil davomida muomalada yurgan pullarning o`rtacha miqdori;

P - (Price) – ushbu jamiyatda sotib olinadigan har qanday alohida tovarning o`rtacha sotish narxi;

Q - (Quantity) - tovarlarning jami xarid qilingan soni

$$M = PQ / V;$$

bunda:

M (Money) – ushbu jamiyatda yil davomida muomalada yurgan pullarning o`rtacha miqdori;

V-(Velocity) –ne`matlarga ayirboshlashdagi pullar aylanishlarining o`rtacha soni;

P - (Price) – ushbu jamiyatda sotib olinadigan har qanday alohida tovarning o`rtacha sotish narxi;

Q - (Quantity) - tovarlarning jami xarid qilingan soni (Абдурахманова,2021, bb.37-45).

Fisher formulasi oltin tangali standart sharoitida to`g`ri bo`lmaydi, chunki u pullarning ichki qiymatini hisobga olmaydi. Biroq oltinga almashtirilmaydigan qog`oz pullar muomala qiladigan sharoitda u muayyan mazmun kasb etadi. Bunday sharoitda pul massasining o`zgarishi, garchi I.Fisher tovarlar narxlarining mutloq elastikligini nazarda tutib, narx mexanizmini ma`lum ma`noda ideallashtirsa-da, lekin tovarlar narxlari darajasiga ta`sir ko`rsatadi.

Boshqa neoklassiklar kabi Fisher ham mukammal raqobatchilikka asoslanadi va o`z xulosalarini monopoliyalar hukmronlik qiladigan va narxlar oldingi elastikligini jiddiy yo`qotgan jamiyatga tegishli deb biladi.

Ko`pgina hozirgi iqtisodchilar ayirboshlash tenglamasini bir xillik, ya`ni $MV=PQ$ sifatida tavsiflashadi. Gap shundaki, bu tenglama $D - T$ ayirboshlash harakatini tovarlarning jami massasiga daxldor deb ifodalashga urinadi, ya`ni tovarlar sotib olingan pullar summasi sotib olingan tovarlar narxlari summasiga teng (bir xil). Bu tavitologiyadir va shuning uchun ayirboshlash formulasi narxlarning umumiy (mutloq) darajasini izohlash uchun xizmat qila olmaydi.

Miqdoriy nazariya tarafdorlarining faraz qilishicha, ayirboshlash formulasi

mutloq kattalikni EQ_0 ni izohlaydi (ayni bir vaqtda talab va taklif mexanizmi undan nisbiy tebranishlarni izohlaydi).

I.Fisher va uning izdoshlari shunday nuqtai nazarga amal qilishgan. Ular ularning aylanish tezligi (V) va ishlab chiqarish darajasi (Q) muomalada yurgan pullar miqdoriga (M) va narxlar darajasiga (P) bog`liq bo`lmasligini asoslashga urinishgan. Ular pullarning aylanishi tezligi avvalo demografik (aholining zichligi va hokazo) va texnik (transport vositalarining soni va sifati va hokazo) parametrlarga bog`liq bo`ladi, deb faraz qilishgan. Ishlab chiqarish darajasi esa asosan mehnat bozorida yuzaga kelayotgan shart-sharoitlar bilan belgilanib, narxlar darajasi va muomalada yurgan pullar soniga bog`liq bo`lmaydi. SHubhasiz, bozor xo`jaligi hukmronlik qiladigan sharoitda bunday qoidalar yaqqol noreal tus kasb etadi.

2.4. Pulning davlatchilik nazariyasi

Iqtisodiyotni davlat tomonidan tanazzulga qarshi kredit-pul vositalari yordamida tartibga solish xususida ikkita bir-biriga zid keladigan yondashuv mavjud. Ularning biri

neoklassik doktrina bilan bog'liq. An'anaviy neoklassik yo'nalish stixiyali bozor mexanizmini ideallashtirgan. U to'liq bandlikka asoslanadi va pul massasining o'sishi narxlarning o'sishida ifodalanadi, deb faraz qiladi. Natijada pul birligining xarid qilish kuchi pasaydi va pullarning o'sishi aylanish girdobida qolib ketdi. Shunday qilib, narxlarning yangi, birmuncha yuqori darajasida pullar zaxirasining oldingi qiymati yana qayta tiklandi. Bunday rivojlanish modeli amalda kapitalizm tanazzullar va ishsizlikni istisno qildi. Neoklassiklarning yondashuvi kapitalistik voqelikka zid keldi va bu hol 1929-1933 yillardagi «buyuk depressiya» jara yonida alohida namoyon bo'ldi. Ahvolni tuzatish ishi J.M.Keynsning zimmasiga tushdi. U «Bandlik, foiz va pullarning umumiy nazariyasi» asarida (1936) pullarning aylanishdan chiqib ketishi sabablarini aniqlashga urinadi, chunki, uning fikricha, buning natijasida yalpi to'lovga qobiliyatli talab hajmi qisqaradiki, bu ishlab chiqarish rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. J.M.Keynsning fikricha, pullarning chiqib ketishining bosh sabablari «uchta fundamental psixologik omillar»: iste'molga moyillik, likvidlilikni afzal ko'rish va kapital aktivlardan keladigan bo'lg'usi daromad taxmini bilan bog'liq.

Pullarga yalpi talab quyidagi formula bilan belgilanadi (ВЫМЯТНИНА, 2020):

$$M = M1 + M2 = L1 (Y) + L2,$$

bunda:

M1 – transaksion talab;

M2 – spekulyativ talab;

Y – milliy daromad;

r – foiz normasi;

L1, L2 – likvidlilik funksiyalari.

Neoklassiklar va Keyns pullar takror ishlab chiqarish jaraYoniga ta'sir qiladi, deb hisoblashadi. Biroq neoklassiklar bunday ta'sirni narxlar orqali,

Keyns esa – foiz normasi orqali ko'rsatadi. Keynsning fikricha, foiz normasi investitsiyalarga ta'sir ko'rsatadi, investitsiyalar esa milliy daromad o'sishining muhim omili hisoblanadi.

Keynsning kapitalizmning o'zini o'zi tartibga soladigan tizim sifatidagi tanqidi qayishqoq pullarni – neoklassik nazariyaning asosiy barqarorlashtiruvchi omilini to'xtatib qo'yish Yo'li bilan erishiladi. Keyns shu maqsadda barcha iqtisodiy ko'rsatkichlarni ish haqining o'zgarimas kattaliklarida ifodalaydi. Lekin narx milidan abstraktsiyalashtirish, o'z mohiyatiga ko'ra, ayniqsa ikkinchi

jahon urushidan keyin keskinlashgan inflyatsiya muammosini istisno etdi. Bu keynschilikning keskin tanqidga uchrashini oldindan belgilab berdi va pullarning neoklassik nazariyasi vujudga kelishining muhim sharti bo'ldi.

Hozirgi monetarizm nazariyasi

Keynsning bevosita davlat investitsiyalarining roliga va kon'yunkturani tartibga solishning byudjet uslublariga ortiqcha baho berib yuborgan tavsiyalarining qo'llanib bo'linmasligi inflyatsiya fenomenini «sof pullik asosda» izohlashga urinishlarning paydo bo'lishiga olib keldi. Bunday Yondashuv Milton Fridmen (1912 yilda tug'ilgan) boshchiligidagi hozirgi monetaristlar asarlarida amalga oshirildi. 60-70-yillarda uning «Kapitalizm va erkinlik», «Qo'shma Shtatlarning monetar tarixi. 1867-1970» (A.Shvarts bilan birgalikda), «Pozitiv iqtisodiy fan ocherklari», «Dollar va defitsit», «Pul nazariyasidagi kontrrevolyutsiya» va boshqa asarlari chop etiladi. 1976 yilda M.Fridmenga Nobel' mukofoti berildi.

Monetaristlar pullarning miqdoriy nazariyasining yangicha talqinini taklif etishdi. M.Fridmen statistik tahlil asosida quyidagicha formulani taklif qildi:

$$MV = Py,$$

bunda:

M – pul massasi;

V – daromadning aylanish tezligi;

P – narxlar darajasi;

y – real daromad normasi (oqimi).

Pullarni monetaristlar takror ishlab chiqarishning hal qiluvchi omilli sifatida ko'rib chiqishadi, shuning uchun davlatning pul-kredit sohasini noto'g'ri tartibga solishi, ularning fikricha, iqtisodiy tanazzulni keltirib chiqarishi mumkin.

Bunday tanazzulning oldini olish uchun, birinchidan, pul massasining o'sishi sur'atlarini yiliga 3-4% gacha pasaytirish zarur (bu AQSH milliy daromadining o'rtacha o'sish sur'atlariga to'g'ri keladi). Shunisi xarakterliki, bunday sur'atlar iqtisodiy kon'yunkturaning joriy holatidan qat'i nazar tavsiya etiladi, chunki, monetaristlarning fikricha, qabul qilingan qarorlarning ta'siri jiddiy kechikadi va ularning boshlang'ich maqsadiga putur etkazadi.

Ikkinchidan, davlatning iqtisodiy funktsiyalarini cheklash: davlat sektori miqdorlarini kamaytirish, davlat xarajatlarini, shu jumladan, ijtimoiy ehtiyojlarga xarajatlarni qisqartirish kerak (bu yirik biznesning manfaatlariga ob'ektiv xizmat qiladi).

1969-1970-yillarda va 70-yillarning ikkinchi yarmida AQSH, Angliya, GFR, Yaponiyada va boshqa ayrim mamlakatlarda monetaristik tavsiyalarni amalda qo'llanishga urinishlar bo'ldi. Hisobga olish stavkasi jiddiy oshirildi (17-20%gacha), ilgari natsionalizatsiya qilingan korxonalarining qisman qaytadan xususiyashtirilishi va shu kabi tadbirlar amalga oshirildi. Biroq inflyatsiya bilan kurashda erishilgan shubhasiz yutuqlarga qaramasdan kapitalizmning rivojlanishidagi tanazzulli pasayishlarning to'liq oldini olib bo'lmadi – 1980-1982-yillardagi tanazzul shundan yaqqol dalolat berdi. Bir qator mamlakatlarda ushbu tanazzul urushdan keyingi davrdagi nafaqat eng uzoq davom etgan, shu bilan birga eng teran tanazzul bo'ldi. Monetaristik chora-tadbirlar, shubhasiz, mehnatkashlar real daromadlarining harakatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Shunday qilib, hozirgi monetarizm qo'yilgan vazifani to'liq hal qila olmadi. Bu shuning uchun yuz berdiki, monetarizm kapitalistik ishlab chiqarishning tub muammolaridan, avvalo va asosan kredit-pul muomalasi sohasidan ajratib abstraklashtirildi.

Tayanch iboralar:

Pul nazariyasi, monetarizm, kapital, neoklassiklar, pullarga yalpi talab, pulning metallik nazariyasi, pulning nominalistik nazariyasi, pulning miqtorilik nazariyasi, pulning davlatchilik nazariyasi

Nazorat va muxokama uchun savollar

1. Pul nazariyasining metallik nazariyasining turlari?
2. Pulning iqtisodiy moxiyat
3. Pulning nominallik nazariyasining mazmun moxiyati
4. Pulning nominallik nazariyasining ustunligi va kamchiligi
5. Pulning miqtorilik nazariyasining o'ziga xoc xususiyatlari

6. Pulning miqtorilik nazariyasining ustunligi va kamchiligi
7. Dj.M.Keyns pulning miqdoriy nazariyasini tushuntirib bering
8. I.Fisherning matematik shaklda ayirboshlash tenglamasini mohiyati va uning ahamiyati.
9. Merkantilistlarning pul haqidagi fikrlarini tushuntirib bering.
10. Pulning davlatchilik nazariyasining iqtisodiy mohiyati
11. M.Fridmenning miqdoriy nazariyasi doirasida taqdim etgan formulasini mazmuni
12. Zamonaviy pul nazariyasini o'ziga hos hususiyati.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдурахманова, М.М. (2021). Деньги и банки. [Учебное пособие]. Издательство Иктисодиёт.
2. Abdullaeva, Sh.Z. (2000). Pul, kredit va banklar. [O'g'uv qo'llanma.]. Moliya nashriyoti.
3. Вымятина, Ю.В. (2020). Теории денег [Электронный ресурс]: учебно-методическое пособие; электронное издание / Европейский университет в Санкт-Петербурге.-Электрон. текстовые данные.- СПб. Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге.
4. Omonov, A.A., & Ko'raliev, T.M. (2012). Pul, kredit va banklar. Darslik. Soliq akademiyasi. Toshkent moliya institute.-Toshkent, Moliya.
5. Shodmonov, Sh., Yaxshieva, M., & Yusupov, R. (2013). Pul nazariyasi: O'quv qo'llanma. TDIU.
6. Усоскин, В.М.(1989).«Денежный мир» Милтона Фридмана. Мысль.
7. Харрис, Л.(1990). Денежная теория (пер.с англ.) . Под общ. ред В.М. Усоскина. М.: «Прогресс».
8. Мишкин, Фредерик С.(2006). Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков, 7-е издание: Пер. с англ... ООО «И.Д. Вильяме».
9. Friedman M.(1998). Если бы деньги заговорили (пер. с англ.). М.: Дело.
10. Kolichestvennaya_teoriya_deneg.pdf. [05.03.2023] Взято с http://www.library.fa.ru/files/kolichestvennaya_teoriya_deneg.pdf 11.Lex.